

De trek van Weertenaren naar Haarlem in de achttiende eeuw

door Jos F.A. Wassink

1. Sociaal-economische situatie in Weert in de achttiende eeuw.

Migratie werd sterk bepaald door sociaal-economische factoren. Vanuit armoedige regio's trok men naar meer welvarende gebieden. Het was echter niet zo vanzelfsprekend dat de mensen voor een beter gewin de vertrouwde geboortestreek verlieten. In veel kleine steden en op het platteland leefde de bevolking nog in zeer besloten gemeenschappen. Wel zorgden handelslieden voor contacten met andere streken. De landwegen van Vlaanderen en Brabant naar Roermond en Venlo en verder het Rijnland in liepen over Weert.

De zestiende eeuw was in Weert de bloeitijd van de handel in wollen lakens. Omdat er inheemse wol gebruikt werd, de lonen laag waren en de kwaliteit mager was, waren de in Weert geproduceerde lakens goedkoop. De Weerter lakenhandel ging meer in westelijke en zuidelijke dan in noordelijke en oostelijke richting. In Leuven, Eindhoven, Bergen op Zoom en Antwerpen trof men het Weerter laken aan¹. Het is frappant dat op een gevelsteen van 1546 van het huis van het lakenweversgilde in Haarlem een afbeelding uit de, in Weert zo bekende, rogstaekerslegende staat. Het is niet onmogelijk dat de steen erop duidt dat er al veel contacten tussen Haarlemmers en Weertenaren waren in het midden van de zestiende eeuw². Door de oorlogshandelingen aan het einde van de zestiende eeuw ondervond de handel veel nadeel. Waarschijnlijk alleen in Antwerpen werd het laken uit Weert nog ruim verhandeld. In de zeventiende eeuw ging de lakennijverheid in Weert achteruit. In Verviers en omgeving werd nu goedkoper textiel geproduceerd³.

In de achttiende eeuw was er geen sprake meer van bloeiende nijverheid en handel in Weert. Al vóór de Spaanse Successieoorlog verkeerden de verdedigingswerken van de stad in een slechte toestand. In augustus 1702 werd het kasteel van Weert verwoest. Na de oorlog werd de schade aan de gebouwen en de stadsmuren nauwelijks meer hersteld. In 1693 lagen er binnen de stadswallen 357 huizen. Sommige waren zozeer vervallen dat ze niet met schatting belast konden worden⁴. De voorpoorten van de stad telden 73 huizen. Op het platteland dat onder de jurisdictie van Weert viel, de buitenie genaamd, stonden 464 huizen. Ruim veertig jaar later, in 1737, waren er in de stad slechts 290 huizen bewoond, waarvan het merendeel in zeer slechte staat verkeerde. Er stonden veel huizen leeg. In 1752 was het aantal bewoonde huizen in de stad nog verder gedaald tot 250⁵.

De daling van de welvaart werd mede veroorzaakt door stadsbranden. De eerste grote brand in de achttiende eeuw brak uit op 10 januari 1714. De schade was enorm groot. Meer dan honderd huizen werden in de as gelegd. Veel inwoners verloren hun bezittingen en konden hun ambacht niet meer uitoefenen.

Tot overmaat van ramp stond het armbestuur er financieel slecht voor. De vier pachthoeven die zorgden voor een groot deel van de inkomsten van het armbestuur hadden aanzienlijke schade geleden van de doortrekkende soldaten en de oorlogsschattingen. Bovendien had in 1713 noodweer grote schade veroorzaakt aan de gebouwen en de gewassen. De magistraat van Weert ging bedelbrieven verzenden. Veel geld zal er niet binnengekomen zijn. Van de stad 's-Hertogenbosch ontving Weert echter dertig gulden⁶.

De arme stad was nog lang niet hersteld van de ramp toen op 21 oktober 1723 's morgens rond zeven uur het vuur opnieuw om zich heen begon te grijpen. De to-

tale brandschade, bij dertig huishoudens, werd geraamd op 52.940 gulden. Andries Tieck meldde de kleinste schadepost van veertig gulden wegens verlies van onroerende goederen. De hoogste, van 4000 gulden, werd voor drie personen genoemd. Van hen was Jacob Princen de enige die behalve zijn gebouwen ook een koe in de vuurzee verloor. Ook nu gingen er bedelbrieven uit, zelfs naar Catharina Heinsius, moeder van de latere raadpensionaris Anthonie van der Heim en echtgenote van Antonius van der Heim, thesaurier van de rekenkamer van de domeinen van Holland. Catharina was een zuster van Anthonie Heinsius, die tot 1720 raadpensionaris van Holland was.

Tijdens de Oostenrijkse Successieoorlog brak op 13 juni 1743's nachts brand uit op de Maaspoort. Veel gebouwen liepen ernstig schade op. Het totale verlies werd getaxeerd op 38.770 gulden. Aan de Maaspoort waren veel logementen voor soldaten en stallen voor paarden gelegen. Personen die van deze voorzieningen ten behoeve van militairen leefden, waren zwaar gedupeerd.

Meer rampen zouden Weert treffen in de achttiende eeuw. Ook in vroegere eeuwen was de stad getroffen door branden en epidemieën. In tijden van materiële welvaart herstelde de stad zich sneller van de schade. Nu werd de stad telkens getroffen terwijl zij nog zwaar leed onder de gevolgen van de vorige catastrofe. De schulden van het stadsbestuur stapelden zich op. In 1734 was de schuld 220.000 gulden en op het einde van de achttiende eeuw 400.000 gulden⁷. In augustus 1779 werd de stad vreselijk getroffen door de rode loop. Deze ziekte, een vorm van buikloop waarbij men veel bloed verliest, was zeer besmettelijk. In Weert was zij overgebracht door troepen die uit het Duitse Rijk teruggekeerd waren. Meer dan 1000 personen stierven⁸.

Zeer betrouwbare opgaven van het inwoneraantal van het rechtsgebied van Weert in de achttiende eeuw bestaan er niet. Er wordt gesproken van circa 4400 inwoners, Hoewel Habets voor 1784 een aantal van 5583 noemt⁹. Een schatting voor het jaar 1584 komt uit op 6240 zielen¹⁰. Aan de hand van de registers van de turfaccijns van Weert kunnen we een inzicht krijgen in het aantal huishoudens in Weert in de achttiende eeuw. Vrijwel ieder huishouden zal deze heffing van twee stuivers per kar turf hebben betaald. Voor de periode 1742-1762 zijn volledige lijsten bewaard gebleven. Tabel I laat zien dat op de voorpoorten het aantal huishoudens dat turfaccijns betaalde in die periode is gestegen. In het hele rechtsgebied nam het totale aantal huishoudens af. Rond het midden van de eeuw daalde het aantal blijkbaar naar een dieptepunt.

Tabel I.

Aantal huishoudens in de registers van de turfaccijns¹¹

	1742/43	1752/53	1761/62
hele rechtsgebied	851	714	802
stad	346	259	322
voorpoorten	73	64	77
buitenien	432	391	403

In de stad telde de Hoogstraat in deze periode de meeste huishoudens. In 1742/43 woonden er 78 huishoudens die de turfaccijns betaalden. In 1762/53 waren er 54 betalende huishoudens en in 1762/62 was het aantal gestegen tot 75. De Maasstraat en de Molenstraat deden niet veel voor elkaar onder. In de Molenstraat was het aantal huishoudens in 1761/62 vergeleken met 1742/43 gedaald met twee en in de Maasstraat juist gestegen met één. In 1761/62 betaalden in beide straten 37 huishoudens de turfaccijns. Voor wat betreft de Beekstraat, de Hegstraat en de Langstraat wer-

den in 1761/62 respectievelijk 54, 60 en 59 huishoudens genoemd. Van de voorpoorten was vooral de Maaspoort belangrijk. Ze stond in zowel 1742/43 als in 1761/62 genoteerd voor 29 huishoudens. De overige voorpoorten haalden geen twintig huishoudens. Met betrekking tot de buitenie waren vooral de gehuchten Laar en Leuken, waartoe de Biest hoorde, van belang. In Laar steeg het aantal huishoudens in de periode 1742-1762 van 65 tot 80 en in Leuken daalde het in die tijd van 92 tot 77.

De ontvangsten van de schatting, een soort belasting op grond en huizen, stegen in Weert niet in de achttiende eeuw. De opbrengsten van de grootste bron van inkomsten voor het stadsbestuur, de bieraccijns, daalden aanmerkelijk in deze periode. De gemiddelde jaarlijkse opbrengst daalde van 6.947 gulden in de jaren 1682 tot en met 1691 tot circa 2.250 gulden rond het jaar 1750. In de loop der jaren bracht de buitenie, door middel van de schatting, een steeds groter deel van de inkomsten van Weert op. De roep om afscheiding van de stad werd hier dan ook steeds luider¹². Na de regeling van 29 augustus 1740 van keizer Karel VI was van een afscheiding voorlopig geen sprake meer. Eerst in de Franse Tijd werd door de buitenie weer een poging gewaagd¹³.

De stad was in de loop van de eeuw ten opzichte van de buitenie relatief armer geworden. De beroepsbevolking van de buitenie was praktisch volledig werkzaam in de landbouw. In 1796 werd op 28 procent van het landbouwareaal van Weert rogge verbouwd. Haver nam 17,8 procent in beslag en boekweit 10,6 procent. De 5,9 procent voor aardappelen, het hoogste percentage van de Kempen en het Maasdal, wees erop dat er veel kleine boeren waren met relatief veel vee. De aardappel werd toen immers nog voornamelijk als veevoer gebruikt. Ruim twintig procent van het areaal werd gebruikt voor de teelt van spurrie, knolgewassen en klaver voor het vee. Het meeste vee bleef zomer en winter op stal. Voor de verbouw van koolzaad werd 2,6 procent van de landbouwgrond gebruikt. Elders in Limburg werd dit produkt nauwelijks verbouwd. Weert was de enige plaats in het gebied van de huidige provincie Limburg waar wijnstokken stonden. Maar liefst 2,5 procent van het areaal werd gebruikt voor de druiventeelt. Slechts een klein deel van de grond werd intensief gebruikt. Van 79,5 procent van de landbouwgrond werd de kwaliteit slecht genoemd¹⁴.

Door de verbouw van voedergewassen kon meer vee gehouden worden. Een grotere veestapel zorgde voor meer mest. Veel mest betekende intensievere verbouwing en hogere opbrengsten. In het begin van de achttiende eeuw was de mestproduktie nog aanzienlijk lager omdat de verbouw van voedergewassen niet erg verspreid was. In 1796 werd in Weert nog algemeen het drieslagstelsel gebruikt, waarbij een deel van de grond braak lag. De roggeopbrengsten per hectare waren laag. Soms waren ze niet voldoende voor de plaatselijke consumptie van broodmeel. In 1771 was het tekort in Weert zo nijpend dat het bakkers verboden werd brood te verkopen aan vreemdelingen¹⁵. De stijging van de graanprijzen gedurende de achttiende eeuw kwam de boeren wel ten goede.

Voor de stedelingen werd het leven duurder door de stijging van de voedselprijzen. Met de groei van de bevolking in West-Europa was de vraag toegenomen. Het bestaan in de stad Weert was voor velen moeilijk geworden in de achttiende eeuw. De lakennijverheid had nauwelijks meer enige betekenis. Uitvoer van Zuidnederlandse fabrikaten naar Engeland en Frankrijk werd vanaf 1690 welhaast onmogelijk door de hoge tariefmuren die deze landen hadden opgetrokken. Jan van Brouhoven, graaf van Bergeijck en sinds 1688 thesaurier-generaal van de Spaanse Nederlanden, kwam met een economisch programma dat voorzag in handelsexpansie, volksplantingen in overzeese gebieden en het stimuleren van de uitvoer van nijverheidsprodukten. Zijn zogenaamd "Eeuwig Edict" van 1 april 1699 verbood de in-

voer van wollen lakens in het land en de export van ruwe wol. Buurlanden kwamen met fiscale tegenmaatregelen, die vooral grensstreken als het Overkwartier van Gelderland troffen. In 1700 werd het decreet van Bergeijck reeds ingetrokken¹⁶. De zorg van de magistraat van Weert ging in de eerste plaats uit naar de financiën van het stadsbestuur. Zo werd in 1720 besloten een belasting op neringdoenden in te voeren. Deze fiscale maatregel kwam de handel in Weert niet ten goede en werkte uiteindelijk averechts. De eerste jaren echter werd de stadskas er flink door gespekt. In 1720 en 1729 waren de opbrengsten van de 154 en 123 neringdoenden respectievelijk 71,5 gulden en 291,5 gulden¹⁷. Later werden de criteria voor de aanslag zo gewijzigd dat alleen de grotere handelaren werden aangeslagen. Van de periode 1743 tot en met 1762 zijn de meeste lijsten van de belastingaanslagen op de neringdoenden bewaard gebleven. In tabel II zien we dat de handel op de voorpoorten en in de buitenie na 1743 van geen betekenis meer was. In twintig jaar is het aantal handelaren in Weert opvallend gedaald. Het overgrote deel van de stedelijke beroepsbevolking oefende eenvoudige ambachten uit.

Tabel II

Aantal personen in de lijsten van belasting op neringdoenden¹⁸

	1743	'45	'47	'48	'50	'51	'52	'53	'54	'55	'56	'57	'58	'59	'60	'61	'62
Maasstraat	2	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	1	1	1	1	2
Langstraat	2	2	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	-	-	-	-	-
Molenstraat	4	4	4	4	4	4	4	3	3	3	3	3	2	2	2	2	1
Beekstraat	4	4	3	3	3	3	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2
Hegstraat	-	1	1	1	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hoogstraat	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-
Voorpoorten	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Buitenie	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal pers.	17	13	12	11	12	12	12	9	9	9	9	9	5	5	5	5	5
Totaal opbrengst f	70,50	20,50	10,50	10,50	10,10	10,50	9,50	8,75	8,75	8,75	8,75	8,75	5,50	5,50	5,50	5,50	5,75

Vanaf circa 1760 ging het wat beter met de handel en nijverheid in de stad. Het wollen- en timmerambacht en het schoenmakersgilde beleefden een lichte opbloei¹⁹. Gedurende de gehele achttiende eeuw bleef de armoede echter groot in Weert. Het nationaal inkomen in de Zuidelijke Nederlanden steeg, terwijl de werkeloosheid en het pauperisme structureel werden. De lonen bleven achter bij de stijgende prijzen. Door de accijnzen werden de arbeiders onevenredig zwaar belast. De koopkracht van de massa daalde aanmerkelijk. Zij die hoge inkomsten en veel bezittingen hadden, zagen hun vermogen groeien. In Weert woonden eveneens rijke lieden, zoals bijvoorbeeld blijkt uit de inventaris van de nagelaten goederen van Anna Catharina Frencken uit 1748²⁰. Zij was tweemaal gehuwd geweest: eerst met Henricus van Halen en daarna met Rogier Wijnans. De waarde van haar onroerende goederen en uitstaande gelden werd geschat op 127.500 gulden. De jaarlijkse renten werden getaxeerd op 5058 gulden en de roerende goederen op 8000 gulden. Zij liet onder meer drie woonhuizen in de stad Weert, twee pachthoeven in de buitenie van Weert, twee pachthoeven nabij de stad Geldern en vele hectaren grond na.

Het gros van de Weertenaren leidde echter een zeer armoedig bestaan. De rekeningen van de armendienaren die belast waren met de bedeling van de armen die in hun eigen huis in Weert verbleven, geven geen systematische overzichten van het aantal ondersteunden. De totale jaarlijkse uitgaven geven echter wel een indicatie van de ontwikkeling van de armoede. Tabel III laat zien dat de uitgaven van het armbestuur aan het einde van de achttiende eeuw aanzienlijk hoger waren dan aan het begin. Geldontwaarding speelde mee bij de stijging. In de tweede helft van de

eeuw stond het armbestuur er financieel beter voor. De tekorten op de jaarrekening waren toen omgeslagen in overschotten. De positieve saldi kunnen erop wijzen dat het armbestuur inzag dat de armoede structureel was. De armendienaren zorgden ervoor dat de inkomsten van het armbestuur permanent voldoende waren om de armen te ondersteunen. De overschotten houden wellicht mede verband met de verbeterde economische situatie rond 1760. De uitgaven op de rekeningen kwamen niet alleen rechtstreeks ten goede aan de armen, maar werden onder meer ook gedaan ten behoeve van de exploitatie van de pachthoeven van het armbestuur.

Tabel III

Uitgaven op de jaarrekeningen van de armendienaren van Weert²¹.

Jaar	Uitgaven	Tekort	Overschot
1689/90	2142 gulden 7 stuiver 7 duit	451 gulden 3 stuiver 3 duit	
1704/05	2671 gulden 17 stuiver 7 duit	615 gulden 2 stuiver 1 duit	
1714/15	1740 gulden 1 stuiver 1 duit		530 gulden 16 stuiver 1 duit
1724/25	2836 gulden 7 stuiver 1 duit	830 gulden 15 stuiver 5 duit	
1734/35	1924 gulden 3 stuiver 3 oort	90 gulden 2 stuiver 1 oort	
1743/44	2060 gulden 9 stuiver 3 oort	578 gulden 7 stuiver 3 oort	
1754/55	1741 gulden 8 stuiver	17 gulden 9 stuiver 3 oort	
1764/65	1948 gulden 19 stuiver 3 oort		59 gulden 17 stuiver 1 oort
1774/75	2960 gulden		11 gulden 10 stuiver 2 oort
1784/85	3784 gulden 14 stuiver 2 oort		36 gulden 4 stuiver 3 oort
1790/91	4710 gulden 4 stuiver 1 oort		70 gulden 4 stuiver

2. Bedelarij en landloperij

De toegenomen armoede in de achttiende eeuw dreef veel mensen tot de bedelstaf. De armendienaren van Weert ondersteunden geen personen die van elders kwamen. De armlastigen uit Weert werden bovendien maar karig ondersteund. Doordat veel werk gebonden was aan seizoenen was er veel werkloosheid in de zogenaamde slappe perioden. Een zwaar lichamelijk gebrek bij de kostwinner betekende veelal armoede voor het gezin. Bedelarij werd, in tegenstelling tot landloperij, in bepaalde mate toegestaan. De overheid stelde er zelfs regels voor. Alleen met toestemming van de magistraat van Weert mocht men bedelen. De bedelaar moest een plaat met het wapen van Weert hebben en om zijn linkerarm moest hij een rode lap dragen met de letter 'W' erop. Een regeling van 1772 bepaalde dat in het rechtsgebied van Weert op drie vaste dagen overdag gebedeld mocht worden. Op maandag konden bedelaars terecht in Boshoven, Hushoven, Laar en Leuken. In Altwert, Keent, Tungalroy en Swartbroek mocht op donderdag om een aalmoes gevraagd worden. In de stad en op de voorpoorten mochten de bedelaars zich op zaterdag laten gelden.²² In 1742 hadden 34 personen toestemming gekregen om te bedelen. Ze kwamen uit de stad, de voorpoorten en de buitenie. Onder hen waren maar liefst 25 vrouwen. In 1772 kregen twintig personen verlof tot bedelen: tien mannen en tien vrouwen.²³

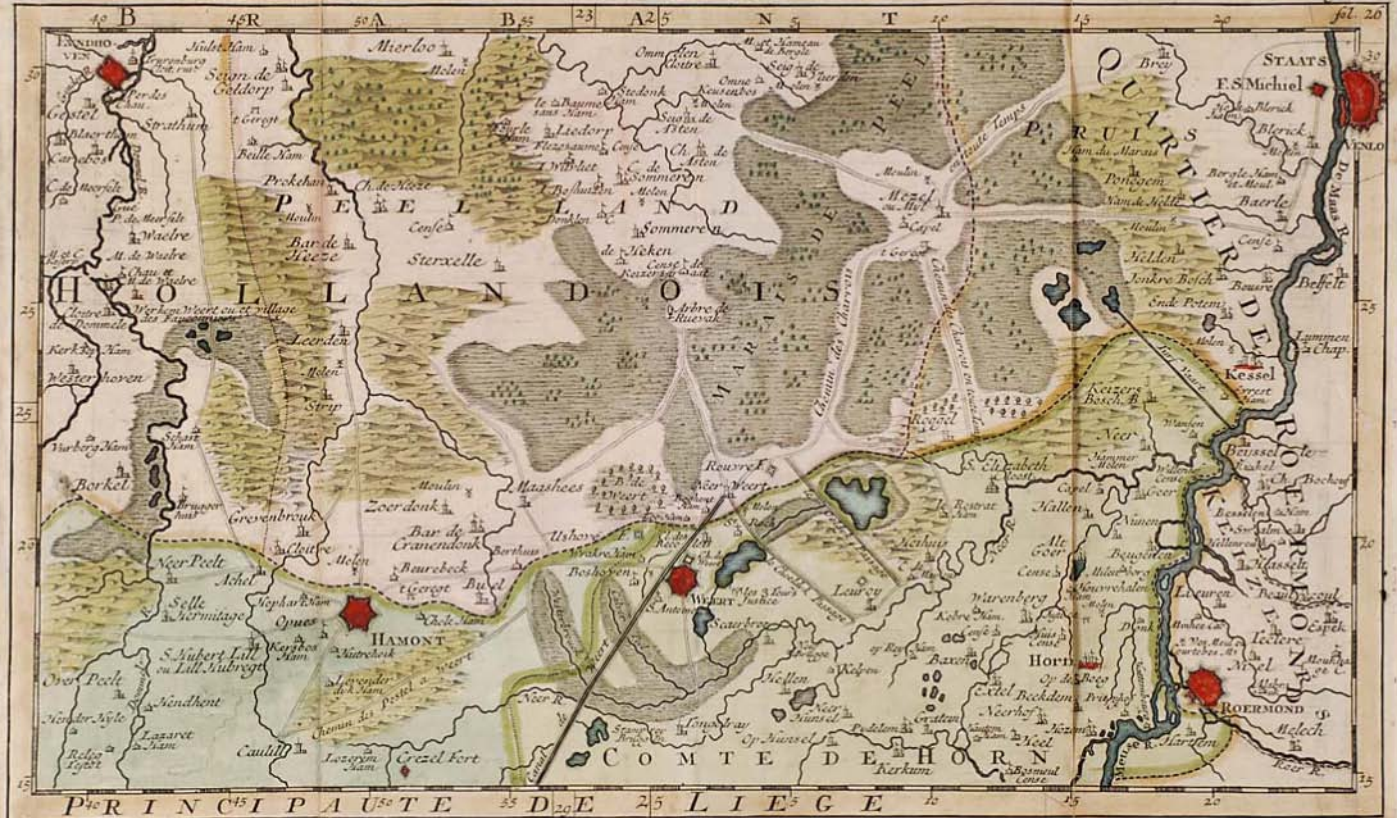
Hoewel het aantal behoeftige Weertenaren in de tweede helft van de eeuw zeer waarschijnlijk niet steeg, kreeg de plaats steeds meer te verduren van armlastigen die van elders kwamen. In 1772 werd een bedelvoogd, ook bedeljager of rode roede genoemd, aangesteld voor het toezicht op de naleving van voorschriften aangaande het bedelen en voor de bestrijding van uitwassen. Illegale bedelaars werden door hem gearresteerd. Hij was vrijwel dagelijks op pad met zijn geweer.²⁴ Elders waren eveneens bedelvoogden door de magistraten aangesteld. Reeds in 1708 had het stadsbestuur van 's-Hertogenbosch twee bedelvoogden benoemd. Andere plaatsen, zoals Breda, Tilburg en Eindhoven, volgden.²⁵

Het aantal klachten over rondzwerfende personen steeg schrikbarend. Het strafstelsel droeg daartoe bij. Gevangenisstraf voor criminelen kende men feitelijk nau-

CARTE PARTICULIERE DE VENLO ROERMOND ET DE WEERT

A DEVENTER chez JEAN DE LAT A ALMELO chez JACOB KEYSER.

Une Lieue d'Allemagne
1 2 3 4 5

"Carte particuliere de Venlo, Roermond et de Weert" van Jacob Keyser en Jan de Lat. Kopergavure uitgegeven tussen 1735 en 1745. (Gemeentearchief Weert).

welijks. De zware wetsovertreders werden uit het rechtsgebied verbannen. Een deel van de afgedankte soldaten uit de oorlogen kwam stropend en stelend aan de kost. Tegen de verbannen, de illegale bedelaars en de afgedankte soldaten werd door de plaatselijke besturen opgetreden. Het gevolg echter was dat de groepen van de ene streek naar de andere werden verdreven. Vooral het platteland werd geconfronteerd met groepen zwervers. Het plakkaat van 7 november 1698 van het hof van het Overkwartier van Gelderland stelde voor landlopers publieke geseling in het vooruitzicht als ze niet binnen drie dagen terugkeerden naar hun geboorteplaats of het Overkwartier verlieten.²⁶ Deze maatregel zal weinig effect gehad hebben. De zwervers gingen steeds brutaler te werk. Een enkele maal ontvingen ze steun van personen uit Weert. In 1712 had Lambert Linsen, gewoonlijk Lem Lugh genoemd, in zijn herberg op Boshoven onderdak geboden aan vreemde personen zonder paspoort, die verdacht werden van diefstal. In de herberg werden gestolen goederen, zoals een rok, een broek, handschoenen en scheermessen, verhandeld.²⁷

De plakaten tegen vreemdelingen werden steeds vaker vernieuwd. In 1717 bepaalde de magistraat van Weert dat eenieder die een vreemdeling zonder geldige papieren onderdak bood, een boete van zes gulden moest betalen. Daarvan zouden twee gulden naar de aanbrengrer gaan. Zij die goederen van deze vreemde personen kochten, zouden een boete moeten betalen die vier maal de waarde van de goederen vertegenwoordigde.²⁸

De maatregelen hadden niet tot resultaat dat de landloperij afnam. De lokale overheden kwamen geleidelijk tot het inzicht dat ze gezamenlijk moesten optreden tegen de groepen zwervers, vooral in een staatkundig zo versnipperd gebied als de streek rondom Weert. Op 23 oktober 1739 ontving de magistraat van Weert toestemming van het Hof te Roermond om samen met de omliggende plaatsen op 5 november van dat jaar een jacht op landlopers te organiseren.²⁹ Een werkelijk groot-schalige razzia werd in 1750 gehouden. Het initiatief ging uit van het bestuur van het Overkwartier van Gelderland. De hoogschout van de stad en Meierij van 's-Hertogenbosch werkte mee. Op 14 april 's morgens om vier uur begon de operatie. Er was een kordon van gewapende mannen gelegd in een grote boog van Veghel, langs Gemert, Meijel, Weert, Hamont, Achel en Neerpelt, tot Lommel. Totaal werden 1236 mannen opgeroepen voor 103 pelotons. In Weert waren daags voor de jacht alle bossen doorzocht op landlopers. De plaatsvervanger van de hoogschout klaagde er later over dat de schout van Weert de verdachte huizen niet had laten doorzoeken. Na afloop van de grote klopjacht waren er slechts 21 volwassenen en vijf kinderen gearresteerd.

De samenwerking tegen de landlopers tussen het graafschap Horn, het land van Thorn en de heerlijkheden Kessenich, Weert, Nederweert en Wessem kreeg een duurzaam karakter in de akte van associatie van 5 januari 1754. Hierin werd bepaald dat gerechtsofficieren op het gehele territorium van de geassocieerde plaatsen landlopers mochten aanhouden. Gearresteerden moesten voor de berechting wel overgedragen worden aan de gerechtsdienaren van het gebied waar ze aangehouden waren. Justitie had meer armslag gekregen bij de opsporing van de landlopers. De kosten van de berechting en de uitvoering van het vonnis zouden over de geassocieerde plaatsen omgeslagen worden. Het graafschap Horn zou een derde deel betalen. Het land van Thorn zou samen met de heerlijkheid Kessenich ook een derde deel opbrengen en een derde deel zou voor rekening van de gezamenlijke heerlijkheden Weert, Nederweert en Wessem komen. De rechtspraak zelf bleef op oude voet. Belangrijk was dat de lasten van de berechting van landlopers gedeeld werden. Blijkbaar is er sprake van geweest dat ook Meijel zich bij de associatie zou aansluiten. Artikel 15 van de akte bepaalde namelijk dat de lasten voor die plaats in

minderung zouden worden gebracht op de heerlijkheden Weert, Nederweert en Wessems, als de aansluiting tot stand zou komen.³⁰ Meijel, dat behoorde tot de Oostenrijkse Nederlanden en grensde aan Luiks, Pruisisch en Staats-Brabants grondgebied, werd omgeven door venen en was berucht als verblijfplaats van criminelen.³¹ Voor zover bekend heeft deze plaats zich nimmer bij de associatie aangesloten. De associatie gold voor drie jaar. Hernieuwing had plaats op 22 juni 1757. De samenwerking bleef enkele decennia in stand. Op 21 november 1769 werd het contract nogmaals vernieuwd.³²

3. Migratie

Bedelaars en bannelingen waren door armoede of gerechtelijke vonnissen gedwongen geweest de heerlijkheid Weert te verlaten. Aan het einde van de zestiende eeuw hadden Weertenaren om redenen van het geloof de stad verlaten. De "Nieuwe leer" had ook in Weert aanhangers gekregen. Vanaf 1568 werd met harde hand opgetreden tegen de protestante ketteren. Zij moesten het gebied verlaten. Velen waren werkzaam in de lakennijverheid. Een dertigtal personen vertrok, voornamelijk naar Holland, maar enkelen gingen naar 's-Hertogenbosch. Onder hen bevonden zich rijke lieden, zoals Wijnant Neijns. Hij had werk geboden aan circa twintig wevers, een groep spinners en een aantal andere arbeiders in de wolnijverheid.³³ De harde houding tegenover de protestanten kwam de welvaart van Weert zeker niet ten goede.³⁴ Er zijn echter aanwijzingen dat de economie in Weert, met name de lakennijverheid, reeds bergafwaarts ging in de jaren zestig van de zestiende eeuw, vóór het vertrek van de protestanten.³⁵

De slechte economische positie van Weert zorgde voor een stijging van het vertrekoverschot. In de achttiende eeuw nam de migratie onrustbarende vormen aan. Weertenaren gingen naar andere gebieden om, al dan niet tijdelijk, werk te krijgen. Er waren veel trekarbeiders. Zij kwamen eens in een bepaalde periode, meestal van een aantal maanden, thuis. Als het werk niet aan bepaalde seizoenen gebonden was, kwamen de trekarbeiders veelal een korte periode per jaar, met Kerstmis, Pasen of de kermis, thuis. Trekarbeiders kwamen uit streken waar geen wijdverbreide huisnijverheid was en veel kleine en weinig grote bedrijven waren. Vooral het platteland leverde deze arbeiders. Het verschijnsel van trekarbeid kwam in heel Europa voor. Het aantrekkingsgebied lag maximaal 300 kilometer van het afstotingsgebied. De regio van vestiging moest een moderne en kapitaalsintensieve economie hebben, met grote gespecialiseerde bedrijven. Veel werkzaamheden kenden seizoenspieken. Ter plaatse waren daarvoor niet voldoende arbeiders.³⁶ In deze streken kwamen de trekarbeiders met de plaatselijke bevolking in contact. Een aantal vestigde zich er blijvend.

Uit een groot gebied van het westen van het Duitse Rijk en de Kempen met daarbij het huidige Midden-Limburg kwamen de teuten. Dit waren eerder rondtrekkende handelaars dan arbeiders. Veelal ongehuwde mannen trokken er als teut op uit. Zij waren rijker dan trekarbeiders. Om hun handel te beginnen moesten ze geld hebben. Na tien of vijftien jaar marskramerij hadden ze vaak voldoende gespaard om een eigen boerenbedrijfje op te zetten. De teuten uit Weert en omgeving trokken vooral naar Osnabrück, Hamburg en Lübeck.³⁷ De tachtigjarige Matthijs Naus uit Weert wist in 1739 te melden dat er drie kinderen van hem in den vreemde verbleven, te weten in Holland, in Frankfurt en in Denemarken.³⁸ Compagnieën van teuten waren regionale samenwerkingsverbanden met een hiërarchisch systeem van bazen, knechten en leerjongens. Teuten uit Weert handelden onder andere in mensenhaar ten behoeve van de pruikenfabricage. Koper was vooral het produkt van de teuten in de compagnie van Nederweert, Roggel, Heythuysen en Meijel.³⁹

Richting Vlaanderen en Brabant in de Zuidelijke Nederlanden trokken uit Weert veel schaapherders. Bij de registratie van de verstrekte paspoorten in het laatste kwart van de achttiende eeuw werden zowel in Weert als in Nederweert de piekjaren in 1779, 1785 en 1790 geconstateerd. In de eerste twee topjaren was vooral het aantal schaapherders dat een paspoort kreeg groot. De piek van 1785 is door sommigen in verband gebracht met het gegeven dat de Heer van Weert zich in die periode de gemeenschappelijke heidevelden toeëigende.⁴⁰ Evenals de teuten waren de schaapherders niet armlastig. Ze trokken met hun eigen kudden Brabant en Vlaanderen in en verhandelden de schapen en de wol.

Weerterschoenmakers hadden blijkbaar een voorkeur voor Frankrijk. De eerste akte in het oudste bewaard gebleven register van afgegeven reispassen uit het jaar 1774 betreft een paspoort voor de negentienjarige Martinus van Elven. Hij was van plan om naar Frankrijk of elders te gaan om zich verder te bekwamen in zijn beroep van schoenmaker en om zijn geluk te beproeven.⁴¹ Van de 248 passen die in Weert in de periode van 1774 tot en met 1796 werden uitgereikt, waren er 24 voor schoenmakers. Van hen gingen er veertien naar Frankrijk, vooral naar Lille en omgeving.⁴² Uit Weert trok ook een aantal koperslagers naar Frankrijk.⁴³

Holland was voor Weert het belangrijkste aantrekkingsgebied in de achttiende eeuw. Bouwvakkers uit Weert en omgeving konden er aan de slag bij het bouwen van metersdikke metselwerken voor kademuren en vestingwerken.⁴⁴ Een aantal lieden vond wellicht werk in de landbouw. Voor het maaien van gras en het oogsten van graan werden echter vooral mannen uit Westfalen aangetrokken. De handel en nijverheid stonden in Holland op een aanzienlijk hoger niveau dan in de omliggende gewesten. Ook daarom oefende Holland een aantrekkingskracht uit op Weertenaren. Het belangrijkste vestigingsgebied voor Weertenaren was daar Haarlem en omgeving.

4. De trek naar Haarlem

Bij het beleg in 1572 telde Haarlem 18.000 inwoners. Vijftig jaar later waren er 40.000 Haarlemmers.⁴⁵ Vanaf de jaren zestig van de zestiende eeuw groeide de bevolking van de stad door de aanwas uit de Zuidelijke Nederlanden. Om de vervolgingen onder het Spaanse bewind te ontvluchten zochten veel protestanten hun heil in Holland. Een aantal welgestelde katholieken trok eveneens naar de Noordelijke Nederlanden omdat in het Zuiden de handel en nijverheid schade hadden opgelopen door het vertrek van de protestanten.

De uitgewekenen zorgden ervoor dat rond 1580 in de omgeving van Haarlem een nieuwe methode in de blekerij werd toegepast, namelijk de volle melkbleek.⁴⁶ Door het linnen enige malen achtereen enkele dagen in melkzuur te laten liggen, werd het zeer wit. De geestgronden in de omgeving van Haarlem waren een ideaal gebied voor blekerijen. De zogenaamde Haarlemmer blekerijen lagen in de duinstreek ten noorden en ten zuiden van de stad, op het grondgebied van de plaatsen Haarlem, Bloemendaal, Velsen, Heemstede en Bennebroek. Aan helder water, nodig voor het vele spoelen, was op de geestgronden geen gebrek. Wind om het goed op het helmgras te laten drogen, ontbrak zelden aan de kust. In Holland was veel veeteelt, zodat de benodigde melk nooit van ver hoefde te komen. Een goede infrastructuur van water- en landwegen zorgde ervoor dat het linnen en de houtas, nodig bij het bleken, relatief goedkoop aangevoerd konden worden. Na 1585 waren alle linnenblekerijen rond Haarlem grootbedrijven.

Het seizoen waarin gewerkt kon worden, liep van 15 maart of 1 april tot Allerheiligen, 1 november, of Sint Maarten, 11 november. In de winter waren de meeste arbeiders weer terug in Weert. Het levensonderhoud was hier goedkoper dan in Hol-

land. Zo moest Frans Joukens, die in de zomer in Holland verbleef, voor zijn kost en inwoning in Weert gedurende de winter slechts vijftien stuivers per week betalen aan het einde van de zeventiende eeuw.⁴⁷ Een arbeider in de blekerijen verdiende in de achttiende eeuw in Holland zo'n drie tot zes gulden per week. Holland zelf kon niet voldoende arbeidskrachten leveren voor de gespecialiseerde grote bedrijven. Het werk in de blekerijen werd bovendien slecht betaald. In Holland was het loonniveau in het algemeen hoog. Vreemdelingen namen genoegen met een voor Holland relatief laag loon. De kosten van levensonderhoud wisten ze soms te drukken door voedsel, zoals spek en meel, uit hun woonplaats mee te nemen. De arbeiders waren veelal deskundig omdat ze uit gebieden kwamen met textielnijverheid. Velen kwamen uit de streek langs de Dommel en de Aa in de Meierij van 's-Hertogenbosch, waar veel linnenindustrie was. Grote meesterblekers bij Haarlem waren Lambrecht van Dalen, Gerrit Bertelmeeusz en Jacob Gerritz van Molen, allen uit Eindhoven afkomstig.⁴⁸

Gezicht op Haarlem uit het noordwesten met de blekerijen op de voorgrond, geschilderd door Jacob Isaacs van Ruisdael. (Rijksmuseum te Amsterdam).

Weert was in vroeger eeuwen op de eerste plaats een wolstad. Toch heeft de linnenijverheid er niet ontbroken. Reeds rond 1580 vertrok een aantal linnenwevers uit Weert naar Haarlem.⁴⁹ In 1796 werd in Weert op vier procent van het landbouwareaal vlas, de grondstof voor linnen, geteeld.⁵⁰ Met het productieproces, van het trekken van het vlas tot aan het bleken van het linnen, waren ongetwijfeld veel Weertenaars bekend. Op de blekerijen buiten de Molenpoort, de Langpoort en de Hoogpoort zullen naast kleding ook doeken van linnen en wol gebleekt zijn. De bleekvelden werden steeds verpacht aan drie personen. In 1693 was de opbrengst 83 gulden voor een periode van tien jaar. Aan het einde van de achttiende eeuw waren de opbrengsten gestegen.⁵¹

In Haarlem vonden de arbeiders, behalve in de blekerijen, onder meer werk in de fabrieken van zijden en halfzijden stoffen, garen en lint. De Haarlemse industrie raakte in de achttiende eeuw in verval. Een zekere bloei was er echter bij de fabricage van boordsel en geweven kanten.⁵² In de achttiende eeuw waren de linnenblekerijen in Haarlem eveneens over hun bloeiperiode heen. Door de concurrentie van de bleken in Ierland en van Bielefeld bleven op den duur in de omgeving van Haarlem alleen garenblekerijen en kledingblekerijen of wasserijen over. Het aantal arbeiders in de Haarlemmer blekerijen daalde van 1550 in 1650 via 1250 in het jaar 1750 tot circa 650 in 1811. Op de kledingblekerijen werkten veel ongehuwde vrouwen uit Weert en omgeving.⁵³ In 1794 waren er nog garenblekersknechten uit Weert werkzaam in Haarlem. In de achttiende eeuw trokken ook enkele blekers vanuit Weert naar de blekerijen bij Turnhout. Rond 1811 werkte daar een honderdtal blekers uit Budel en omgeving.⁵⁴ Nog tot ver in de negentiende eeuw bleven Weertenaars naar Haarlem en omgeving trekken. In 1854 zijn de meeste knechten op de garenblekerijen van Heemstede nog Brabanders en Limburgers.⁵⁵

Vanzelfsprekend waren er Weertenaars die in de winter niet naar Weert terugkeerden maar in dat jaargetijde poogden in Haarlem de kost te verdienen. Een deel van hen trouwde met personen uit Haarlem. Behalve blekers trokken ook andere ambachtslieden en handelaren vanuit Weert naar Haarlem. Ze konden er zeker van zijn dat ze andere Weertenaars zouden ontmoeten. De rijkdom van Haarlem, een van de grootste steden van Holland, moet op de achterblijvende Weertenaars aantrekkingskracht hebben uitgeoefend. De uit Weert afkomstige koopman Willem van Heijthuijsen had er al in de eerste helft van de zeventiende eeuw fortuin gemaakt. Bij zijn overlijden, op 6 juli 1650, liet hij een flink vermogen na. Twee hofjes voor armen, één te Weert en één te Haarlem, werden van zijn gelden bekostigd.⁵⁶ Van Heijthuijsen was zijn armoedige geboorteplaats niet vergeten.

Door de komst van veel katholieke immigranten uit de Zuidelijke Nederlanden en later ook uit Staats-Brabant was er iets van een zuidelijke en katholieke sfeer voelbaar in Haarlem. In 1559 was de stad bisschopszetel geworden. Haarlem sloot zich in 1572 aan bij de opstand tegen Spanje en de hervormingsgezinden kregen er de leiding. Doch na een bloedig beleg wisten de Spanjaarden in 1573 de stad in te nemen. Bij de pacificatie van Gent werd bepaald dat zowel de katholieke als de hervormde godsdienst vrij uitgeoefend mocht worden. In 1578 grepen de hervormden wederom de macht; ze verdreven priesters en monniken. Hoewel de katholieke godsdienstuitoefening officieel werd verboden, werd ze weldra oogluikend toegestaan. Haarlem bleef een belangrijk centrum voor de katholieke kerk in Holland, mede doordat het kapittel tot 1703 bleef bestaan. De stad telde relatief veel priesters. Er kwamen verschillende staties met hun eigen schuurkerken, zodat de katholieke zielzorg doorgang kon vinden. Het katholicisme wist zich in Haarlem grotendeels te handhaven.⁵⁷

Voor zover bekend waren er in Haarlem geen speciale wijken of straten waar veel

Portret geschilderd door Frans Hals van de Weerder koopman Willem van Heijthuijsen, stichter van een hofje te Weert en te Haarlem. (Museum voor Schone Kunsten te Brussel).

personen uit Weert en omgeving woonden. In de achttiende-eeuwse registers van personen die met toestemming van de magistraat in de stad kwamen wonen en genaturaliseerd werden, zien we dat de Weertenaren zeer verspreid over de stad woonden.⁵⁸ Buiten de stad, in de nabijheid van de blekerijen, woonden de blekers.

Garenblekersknechten genoten veelal kost en inwoning bij hun bazen. De personen die vermeld werden in de genoemde stedelijke registers waren geen trekarbeiders. Zij wilden zich meestal voor lange tijd in de stad vestigen.

In het eerste register uit de achttiende eeuw, dat de periode 1703 tot 1714 beslaat, worden geen Weertenaren genoemd. Grietje Michiels was voor zover bekend de eerste persoon uit Weert die in de achttiende eeuw het burgerschap van de stad Haarlem kreeg. Grietje en haar kinderen waren waarschijnlijk de enigen die de hervormde religie aanhingen. Ze waren overigens geen belijdende leden van de hervormde kerk. Alle latere Weerter migranten waren katholiek. Als bijlage I is een lijst opgenomen van personen uit Weert die in de achttiende eeuw burger van Haarlem werden. Waarschijnlijk was het grootste deel van hen kleermaker of kleermakersknecht. In de bijlage worden kleermakersknechten gerangschikt bij kleermakers. Zij kwamen veelal terecht in een van de vele kleine werkplaatsen die een grote stad als Haarlem telde. Van de 30 gezinshoofden of zelfstandigen die zich in de periode van 1714 tot en met 1793 officieel in Haarlem vestigden, kwamen er maar liefst twaalf in het tijdsbestek van vier jaar dat lag tussen 17 mei 1732 en 2 mei 1736. In de tweede helft van de eeuw kwamen er totaal slechts tien officieel geregistreerde personen of gezinshoofden naar Haarlem.

Er zijn lijsten gepubliceerd van personen uit Staats-Brabant die in Haarlem trouwden.⁵⁹ Hierin vinden we een aantal Brabanders dat met Weertenaren huwde. Vooral de trek van Helmondenaren naar Haarlem in de periode van 1650 tot 1740 was erg groot. Ook personen uit Budel worden opvallend vaak genoemd. Het overgrote deel van de Brabanders kwam op de blekerijen te werken.⁶⁰ De wevers kwamen voornamelijk uit Helmond. Tussen Helmond en Haarlem werd reeds in het midden van de zeventiende eeuw een levendige handel in linnen bedreven. Haarlemse kooplieden leverden grondstoffen en garen aan Helmondse wevers. Vervolgens namen ze de gefabriceerde produkten af om ze in Haarlem verder te laten bewerken. In Helmond en omgeving kon goedkoper geproduceerd worden dan in Haarlem omdat de loonkosten er veel lager lagen. Maar juist vanwege de hoge lonen daar trokken de Helmondenaren naar Haarlem.⁶¹ Hoewel Helmond voornamelijk een linnenstad was en Weert meer een wolstad, zijn er wellicht ook Haarlemse linnenkooplieden actief geweest in Weert en omgeving. Het merendeel van de Weertenaren die in Haarlem gingen wonen werd niet genoteerd in de registers van ingekomen personen. Veelal kwamen zij te werken op de grote blekerijen rondom de stad. In bijlage II worden huwelijken voor schepenen van Haarlem over de periode van 1720 tot en met 1754 vermeld waarvan minstens één van de echtelieden uit Weert kwam. In deze 35 jaar was de trek van Weertenaren naar Haarlem zeer waarschijnlijk groter dan in de tweede helft van de achttiende eeuw. In de eerste periode trouwden 110 Weertenaren in Haarlem; gemiddeld per jaar ruim drie personen. Aan de hand van tabel IV kunnen we vaststellen dat het gemiddelde aantal huwelijken per jaar in Weert in die periode, berekend aan de hand van peilingen om de vijf jaar, ruim 35 was. We kunnen dan ook constateren dat het aantal huwelijken van Weertenaren in Haarlem bijna negen procent was van het totaal aantal huwelijken in Weert.

Tabel IV

Huwelijken in de parochie St. Martinus te Weert van 1 januari 1720 tot 1 januari 1755⁶²

jaar	aantal huwelijken	jaar	aantal huwelijken
1720	41	1740	32
1725	38	1745	34
1730	42	1750	44
1735	28	1754	27

Op 1 februari 1739 trouwden zes Weertenaren voor de schepenen van Haarlem. Met negen huwelijken waarbij Weertenaren betrokken waren, was 1739 een topjaar van de Weerter echtverbintenissen in Haarlem. In de periode 1720 tot 1755 verschenen totaal negen echtparen voor de schepenen van Haarlem waarvan beide partijen uit Weert kwamen. Veelal kwam de huwelijkspartner van de Weertenaar uit het zuiden. Slechts negentien maal kwam de bruid of bruidegom uit Haarlem. Voornamelijk jonge mensen, die veelal ongehuwd waren, trokken naar Haarlem. Eerst nadat ze een bepaalde bestaanszekerheid hadden opgebouwd, trouwden ze. Het was goed mogelijk dat Weerter mannen en vrouwen elkaar in Haarlem vonden. Een aantal zal voor het vertrek reeds een huwelijkskandidaat uit Weert of omgeving gehad hebben. Na enkele jaren van spaarzaam leven kwam de partner dan over. De meeste Weertenaren, 75 van de 110, die in Haarlem huwden, waren vrouwen. Volgens gewoonte werd er vooral getrouwd in de plaats waar de vrouw woonde. Er zullen Weerter mannen geweest zijn die in Haarlem verbleven in de periode 1720 tot 1755 maar elders trouwden. Het is niet aannemelijk dat velen voor het voltrekken van het huwelijk naar de geboorte- of verblijfplaats van de bruid trokken, die naar we mogen veronderstellen veelal in Staats-Brabant, de Zuidelijke Nederlanden of het Duitse Rijk lag. Zeer waarschijnlijk verbleven er meer Weerter vrouwen dan mannen in Haarlem. Het werk op de blekerijen was grotendeels vrouwenwerk.

De armoede in Weert was het motief voor een grote groep jongeren om de plaats te verlaten. De allerarmsten trokken bedelend uit de stad. Zij vervielen tot landloperij. Jongelui die net niet tot de groep van deze armsten behoorden, gingen op pad om elders werk te krijgen. Weinig trekarbeiders verlieten Weert voor kort seizoenwerk, zoals het maaien van gras en het oogsten van graan in Holland. Dat ze voor langere perioden wegtrokken als bleker, schaapherder, teut of schoenmaker wijst erop dat in Weert de armoede groot was. De trek naar de Haarlemmer blekerijen van vooral vrouwen maakte duidelijk hoe moeilijk het bestaan in Weert was. Zij die geen werk konden krijgen maar wel voldoende ondernemingslust hadden, verlieten Weert. De allerarmsten, ongeschoolden en gebrekkigen, konden elders moeilijk werk vinden en bleven ten laste van het armbestuur komen. Men moest behalve over voldoende energie ook beschikken over wat geld om de reis naar het nieuwe werkgebied te kunnen maken. Vooral Weerter blekers en kleermakers vonden in de achttiende eeuw een nieuw bestaan in Haarlem.

Bijlage I.

Weertenaren die burger van de stad Haarlem werden⁶³

datum	naam	buurt	beroep	vindplaats
6-10-1714	Grietje Michiels + 2 kind.	Botermarkt	-	181
19- 9-1725	Hendrien Geefs Dirks	Schalkwijkerweg	-	330
17- 5-1732	Henricus Houtappels	Breesteg	kleermaker	172
5- 6-1732	Hendrik Schaagen	Achtercamp Vest	kleermaker	226
5- 6-1732	Ludovicus Gillisz	Achtercamp Vest	kleermaker	226
18-11-1733	Cornelis de Kort	Hagelstraat	kleermaker	257
25- 3-1734	Johannes Schaak	Gierstraat	kleermaker	193
25- 3-1734	Sijme Lambertsz	Achterstraat	kleermaker	239
25- 3-1734	Laurens Baron	Achterstraat	kleermaker	239
17- 4-1734	Jacobus Huybertsz	Hagelstraat	kleermaker	257
30- 4-1734	Hendrik Kort	Hagelstraat	kleermaker	257
14- 5-1734	Johan Houtappel	Hagelstraat	smid	257
6-16-1735	Jan Samuels	Achtercamp Vest	kleermaker	226
2- 5-1736	Jacobus Moone	Hagelstraat	kleermaker	257
11- 4-1737	Govert van Busselen met vrouw + 2 kind.	Craijenhorstergraft	metelaar	23
24- 4-1739	Francis Nieukerke	St. Theunisstr.	kleermaker	242
25- 8-1739	Geertruid Nieukerk	Oudegraft	naaister	98
6-17-1740	Pieter Stevens met vrouw	Lange Bagijnstr.	metelaar	46

datum	naam	buurt	beroep	vindplaats
3- 6-1744	Pieter Verheijden	Sijlstraat	kleermaker	13
21- 5-1748	Godefridus Jansz	St. Theunisstr.	kleermaker	243
30- 3-1756	Jan van Eijthuijzen	Gasthuisstr.	kleermaker	184
29- 7-1758	Jan Jansz Lampen met vrouw	Camperlaan	-	321
5-12-1759	Tijs Tijssse Stijnen met vrouw + kind	Cruisstraat	-	309
17- 5-1763	Jan Loije	Raamgraft	-	158
10- 8-1771	Theodorus Leenenborg met vrouw	Camperlaan	werkman	320
2- 5-1775	Pieter Carels van den Berg met vrouw	Damstraat	opperman	88
5- 9-1777	Rogier Seerden	Gierstraat	kleermaker	13
11- 6-1779	Theodorus Nijssen met vrouw	Korte Begijnstr.	-	168
22- 4-1786	Jan Kuijpers	Barrevoetsteeg	opperman	30
22- 4-1786	Dirk Kuijpers	Barrevoetsteeg	opperman	30

Bijlage II

Huwelijken van personen uit Weert, gesloten voor schepenen van Haarlem van 1-1-1720 tot 1-1-1755.⁶⁴

Datum	Weertenaar naam	staat	Andere partij naam	herkomst	staat
14-12-'21	Geertuij Willemse	wde.	David Barentse de Ruijter	Haarlem	wdr.
23- 1-'24	Lijsbet Willems van Hugten	wde.	Govert Willems Surendonck	Meijerij van 's-Hertogenbosch	wdr.
28- 5-'24	Lijsbet Cornelis	j.d.	Bartholomeus van Bonte	Gent	wdr.
30- 7-'24	Marijtje Anthonisz	j.d.	Govert Wilmes	Meijerij van 's-Hertogenbosch	wdr.
17- 9-'24	Marijtje Trouvé	wde.	Pieter Jonker	Erp	j.m.
29- 4-'25	Gillis Knape	wdr.	Grietje Stokmans	Haarlem	wde.
19- 8-'25	Pieternelletje	j.d.	Henric van der Broeke	Haarlem	wdr.
2- 9-'25	Aaltje Jacobsz.	j.d.	Christiaan Jansz	Gendingeren	wdr.
18-11-'25	Anthony de Goede	j.m.	Alberdijn Albertsz	Budel	j.d.
24- 2-'26	Trijntje Gerridsz	wde.	Thijs Rutten	Haarlem	j.m.
24- 2-'26	Hermeanus Smits	wdr.	Maria Beekman	Woensel	wde.
3- 3-'26	Jannetje Viddelaar	wde.	Henric van Steenwijk	Haarlem	j.m.
23- 6-'27	Janne Thijssen	j.d.	Jacob Anthony van Eek	Meijerij van 's-Hertogenbosch	j.m.
10-11-'26	Caspar Thijssen	j.m.	Lijsbeth Henricksz	Liborij (?) Duitsl.	j.d.
16- 2-'27	Govert Pietersz	j.m.	Anna Jansz	Thorn	j.d.
1- 5-'29	Marijtje Janz	wde.	Henrick Meijer	's-Hertogenbosch	wdr.
8- 5-'29	Huijbert Tijssse	j.m.	Grietje Caspersz	Haarlem	j.d.
29- 5-'29	Johanna Philipsz	j.d.	Willem Leunisz van Dijk	's-Hertogenbosch	j.m.
25- 9-'29	Pieternelletje	j.d.	Hendrik Jansz	Osnabrück	j.m.
6-11-'29	Trijn Lam	j.d.	Frans Terry	Doornik	wdr.
5- 2-'30	Jan Fransz van der Putte	wdr.	Bernadina Weijlman	Keulen	j.d.
16- 4-'30	Jannetje Jansz	j.d.	Rut Honse	Neer	j.m.
3- 6-'30	Marijtje Moudens	j.d.	Jan Tijting	Oldenberg	j.m.
1- 4-'31	Tijtje Lamberts	j.d.	Willem van Triegt	Helmond	j.m.
3- 6-'31	Jannetje Joosten	j.d.	Willem Leunisz van Dijk	Meijerij van 's-Hertogenbosch	wdr.
5- 8-'31	Dirk Jansz	wdr.	Marijtje Meijer	Frem(?)	wde.
23- 9-'31	Maria Leendersz	j.d.	Dirk Leurs	Meijerij van 's-Hertogenbosch	j.m.
13- 2-'32	Catherina Symonsz	j.d.	Matthijs Petersz	Meijerij van 's-Hertogenbosch	j.m.
19- 9-'32	Maria Jacobs	j.d.	Pieter Teunisz van Deurse	Erp	wdr.
8- 2-'33	Jannetje Goverts	wde.	Jan Righmeijer	Munsterland	j.m.
3- 5-'33	Neeltje Maertens	j.d.	Hendrik Six	Osnabrück	j.m.
12- 7-'33	Gerrit Coole	wdr.	Helena Jansz	Nederweert	j.d.
19- 7-'33	Anthony de Goede	wdr.	Trijntje Jansz	Weert	j.d.
27- 9-'33	Marijtje Jacobs	wde.	Jan Carel van Ude	Antwerpen	j.m.
22- 8-'34	Marijtje van der Aerde	j.d.	Hendrik Suurman	Steenbergen (?)	j.m.
29- 5-'35	Hendrik Hendriksz van Schagen	j.m.	Marijtje Pieters van der Kuijl	Haarlem	j.d.
19- 6-'35	Catharina Simons	wde.	Dirk Hendriksz	Gemert	j.m.
4- 9-'35	Trijntje Tijssse	wde.	Pieter Clercq	Neer	j.m.
2-10-'35	Govert Pietersz	wdr.	Jannetje Alexanders	Haarlem	j.d.
6-11-'35	Lammert Leendertz	j.m.	Tijsje Teunisse	Weert	j.d.
13-11-'35	Marijtje Brangers	j.d.	Barent Jansz	Munsterland	j.m.
15- 1-'36	Antje Theunisse	j.d.	Roelof Harmensz	Roermond	j.m.
16-12-'36	Grietje Jacobs	j.d.	Johannes Opvin	Vessem	j.m.
3-11-'37	Teuntje Thijssz	j.d.	Francis van Mierlo	Helmond	j.m.
17- 8-'38	Lijsje Lammertsz	wde.	Hendrik Govertsz	Helmond	j.m.

Datum	Weertenaar naam	staat	Andere partij naam	herkomst	staat
21- 9-'38	Marijtte Monis	wde.	Claes Visser	Haarlem	j.m.
1- 2-'39	Leendert Fransz	j.m.	Heijltje Tijz	Weert	j.d.
1- 2-'39	Pieter Verstraten	j.m.	Heijltje Martensz	Weert	j.d.
1- 2-'39	Govert Leendertz	j.m.	Belitje Hendriks	Haarlem	j.d.
1- 2-'39	Pieter Fransz	j.m.	Geertruijd Maartensz	Bree	j.d.
5- 4-'39	Christina Jansz	j.d.	Anthony Hendriks	Koersel	j.m.
17- 5-'39	Jacobus Mones	j.m.	Geertruijd van Lake	Haarlem	j.d.
2- 8-'39	Catharijntje van Dalen	j.d.	Jan Leendertz	Meijerij van 's-Hertogenbosch	j.m.
23- 8-'39	Jannetje Leenderts	j.d.	Gerrit Leendertz	Meijerij van 's-Hertogenbosch	wdr.
8-11-'39	Jan Peres	j.m.	Rebecca van der Velde	Haarlem	j.d.
5- 6-'40	Pieter Homans	j.m.	Anna Barhtles van Hees	Haarlem	wde.
23-10-'40	Thijsje Rutte	j.d.	Peter Jansz Bartholomee	Heythuysen	wdr.
30-10-'40	Michiel Rossen	j.m.	Pieternelletje Pieters	Weert	j.d.
18-12-'40	Jannetje Goverts	j.d.	Adriaan Harmensz Top	Hoorn	j.m.
8- 1-'41	Dirk Seerden	wdr.	Catharina Tetterode	Rees	wde.
3- 4-'41	Trijntje Gielinks	j.d.	Willem van Uden	Kevelaar	j.m.
10- 9-'41	Trijntje Tijse	j.d.	Jan Twehuijsen	Munsterland	wdr.
5-11-'41	Marijntje Smits	j.d.	Willem Hense	Paderborn	wdr.
19-11-'41	Marijntje Pietersz	j.d.	Cornelis Pieterse Snoeks	's-Hertogenbosch	wdr.
28- 1-'42	Anna Maria Jans	j.d.	Jacob Janse	Haarlem	wdr.
17-11-'42	Wilhelmus Knappe	j.m.	Marijtte Kuijpers	Nederweert	wde.
21- 7-'43	Jannetje Pieters	j.d.	Willem van der Velden	Kessel	j.m.
6-10-'43	Antoni Houtappels	j.m.	Hendrikje Heijlman	Den Haag	j.d.
2- 2-'44	Willemijntje Kluijse	j.d.	Mathijs van den Bogaert	Woensel	j.m.
16- 5-'45	Jan Knappe	j.m.	Arnolda ter Poorten	Doornenburg	j.d.
11- 7-'45	Jacobus Houtappels	j.m.	Marijtte van de Boom	Kleef	wde.
29- 8-'45	Mathijs Grimbergen	j.m.	Catharina Jans	Weert	j.d.
19- 9-'45	Geertruij Govers	j.d.	Dirk Hendrik	Luik	j.m.
12-12-'45	Petronella Koppe	j.d.	Adriaan Claas	Budel	j.m.
30-10-'46	Pieternelletje	wde.	Nicolaas Starrenberg	Haarlem	wdr.
6-11-'46	Catharina Schaake	j.d.	Johannes Franse	Geldrop	j.m.
6-11-'46	Maria Jacobs	j.d.	Joost Johannes	Weert	j.m.
28- 5-'47	Willem Hansem	j.m.	Elisabeth Amesbeek	Munsterland	wde.
29-10-'47	Marijtte Hooftmans	j.d.	Jan Schrader	Munsterland	wdr.
22- 9-'48	Peter Hooimans	wdr.	Anna Stekels	Haarlem	j.d.
17-11-'48	Jan Aartzen	j.m.	Petronella Franse	Weert	j.d.
9- 2-'49	Andries Janz Aas	j.m.	Trijntje Dirks	Weert	j.d.
4- 3-'49	Jannetje Gerrits	j.d.	Hendrik Pieterse	Heeze	j.m.
13- 4-'49	Marijtte Dekkers	j.d.	Francis Claesse	Soelle	j.m.
13- 4-'49	Maria Cornelisse	j.d.	Jan Dirksz Butter	Lingen	j.m.
2-11-'49	Hijltje Lammerts	j.d.	Jan Thijsse	Nederweert	j.m.
14- 2-'51	Marijtte Karis	wde.	Harme Flimmings	Maarheeze	j.m.
21-11-'51	Margaretha Hogers	wde.	Albertus Hopman	Raesfeld	j.m.
30- 4-'52	Johanna Rietjens	j.d.	Jacobus Lame	Haarlem	j.m.
18- 6-'52	Marijtte Lammertse	j.d.	Mathijs Davidsz	Nederweert	j.m.
27- 8-'52	Geertruij Kluijskens	j.d.	Barent Rulevink	Munsterland	wdr.
10- 9-'52	Machiel Moone	j.m.	Marijtte van der Voort	Nederweert	j.d.
10-12-'52	Marijtte Jans	wde.	Hendrik Daalmans	Haarlem	wdr.
10-12-'52	Lijsbeth Leenderts	j.d.	Dirk Weerman	Munsterland	wdr.
29- 4-'53	Jenne Mie Hendriks	j.d.	Gerrit Jans	Stiphout	j.m.
2- 9-'53	Antje Jans	j.d.	Joseph Smits	Luik	j.m.
14- 9-'53	Mathijs Willemse Stroo	j.m.	Jannetje Thijsse	Nederweert	j.d.
25- 9-'53	Maria Lammers	j.d.	Dirk Jansz	Meijerij van 's-Hertogenbosch	j.m.
20- 1-'54	Geertruijd Franse	j.d.	Gerrit Spiering	Lingen	j.m.
15- 4-'54	Ajda Bogerts	j.d.	Joseph Taner	Zwiterland	j.m.
1-12-'54	Martinus Knaape	j.m.	Marijtte Stikke	Haarlem	j.d.

Noten

1. MONNA, A.D.A., "De textielnijverheid in Weert", in: *Studies over de sociaal-economische geschiedenis van Limburg. Jaarboek van het Sociaal Historisch Centrum voor Limburg*, 15 (1970) 30-32.
2. SMEETS, S., "Rogstekers op een onwaardige plaats", in: *Op de Keper*, 3-1-1983.
3. MONNA, "De textielnijverheid", 45.
4. Gemeentearchief Weert (GAW) Oud-administratief archief van Weert (O.A.W.) inv.nr. 586.
5. GAW, O.A.W. inv.nrs. 158 (memorie van 13-11-1733) en 583 (122,126).

6. De gegevens betreffende de stadsbranden zijn ontleend aan: GAW, O.A.W. inv.nr. 2914.
7. KREKELBERG, G., "Bijdragen XXIII", in: *Het Kanton Weert*, 8-8-1924.
8. EERENBEEMT, H.F.J.M. van den, *Bestaan en bedrijvigheid. Aspecten van het sociaal en economisch leven in stad en Meierij van 's-Hertogenbosch, 1750-1850*. Tilburg, 1975, 12; KREKELBERG, G., "Bijdragen XXVI", in: *Het Kanton Weert*, 19-9-1924.
9. THEWISSEN, M.A.F.Ch., "Limburg van 1648 tot 1795", in: *Limburg's Verleden. Geschiedenis van Limburg tot 1815*, II. Maastricht, z.j., 335.
10. VENNER, J.G.C., "De beeldenstorm in Weert en Wessem", in: *Publications de la société historique et archéologique dans le Limbourg*, (Publications), 118 (1982), 252.
11. GAW, O.A.W. inv.nrs. 2448a, 2454, 2463.
12. GERAEDTS, P.P.M., "Geschillen tussen stad en buitenie van Weert in de achttiende eeuw. Iets over hun achtergrond", in: *Jaarboek Bisschoppelijk College Weert* 18 (1965/67), 95, 96.
13. HENKENS, J., "De laatste vergeefse pogingen van de gehuchten van Weert tot afscheiding van de stad Weert", in: *De Maasgouw* 97 (1978) 1-11.
14. PHILIPS, J.F.R., J.C.G.M. Jansen, Th.J.A.H. Claessens, *Geschiedenis van de landbouw in Limburg 1750-1914*. Assen, 1965, 56.
15. PHILIPS e.a., *Geschiedenis van de landbouw in Limburg*, 21, 60, 77; JANSSEN, H., "De zorgvolle jaren 1771 en 1772 te Weert", in: *Het Kanton Weert*, 20-10-1917.
16. EVERAER, J., "Handel in de Zuidelijke Nederlanden 1650-1795", in: *Algemene geschiedenis der Nederlanden*. VIII, Haarlem, 1979, 185, 186.
17. GAW, O.A.W. inv.nrs. 2471, 2472.
18. Gegevens ontleend aan GAW, O.A.W. inv.nrs. 2474-2483. De belasting op neringdoenden werd geheven naar aanleiding van het provisioneel reglement van het Hof te Roermond d.d. 20-5-1720 en het decreet van 7-12-1742.
19. KREKELBERG, G., "Bijdragen XXVI", in: *Het Kanton Weert*, 19-9-1924.
20. GAW, Oud-rechterlijke archief van Weert (O.R.W.), protocol van allerhande akten 1746-1752, folio 56-60.
21. Het jaar loopt van Allerheiligen tot Allerheiligen. Gegevens ontleend aan: GAW, O.A.W. inv.nrs. 2758, 2759, 2770, 2782, 2792, 2801, 2811, 2821, 2831, 2838, 2842.
22. JANSSEN, "De zorgvolle jaren".
23. GAW, O.A.W. inv.nr. 2915.
24. JANSSEN, "De zorgvolle jaren"; GAW, O.A.W. inv.nr. 350.
25. EERENBEEMT, H.F.J.M. van den, *In het spanningsveld der armoede. Agressief pauperisme en reactie in Staats-Brabant*. Tilburg, 1968, 99, 100.
26. GAW, O.A.W., inv.nr. 2548.
27. GAW, O.R.W. dossier van het proces van de scholtis tegen Lambert Linssen in 1712; register van vonnissen van 1686-1717 folio 172^{verso}.
28. GAW, O.A.W. inv.nr. 2550.
29. GAW, O.A.W. inv.nr. 2548.
30. GAW, O.A.W. inv.nr. 177; GEEL, Y. van, *Zwerven in een sedentaire samenleving. De stigmatisering van zwevers in Midden-Limburg 1750-1850*, doctoraalscriptie K.U. Nijmegen, 1987, 42, 44.
31. EERENBEEMT, van den, *In het spanningsveld der armoede*, 65.
32. GAW, O.A.W. inv.nr. 178.
33. MOSMANS, A.J.G., "Protestanten te Weert in de tweede helft der 17de eeuw", in: *De Maasgouw*, deel 61, 66 (1947) 6.
34. Zie ook SMEETS, S., *Weert in het begin van de negentiende eeuw*. Weert, 1949, 9.
35. SALOMONS, A., "De beeldenstorm in Weert", in: *Skript*. Historisch tijdschrift Universiteit van Amsterdam, augustus 1985, 189.
36. LUCASSEN, J., *Naar de kusten van de Noordzee, trekarbeid in Europees perspectief. 1600-1900*. Gouda, 1984, 2e druk, 16, 53, 125, 126.
37. LUCASSEN, *Naar de kusten van de Noordzee*, 116, 117, 302.
38. GAW, O.R.W. dossier van het proces van Kreijelmans tegen M. en W. Naus in 1740.
39. BRUEKERS, A., "Teuten, schepers en blekers, of: Nederweerder reislust op het einde der 18e eeuw. Analyse van het Nederweerder paspoortenregister 1773-1795", in: *Nederweerts verleden, het dorp en zijn heerschappen* (red. A. Bruekers). Stichting Geschiedschrijving Nederweert, 1985, 57.
40. BRUEKERS, "Teuten, schepers en blekers", 58, 62, 63.
41. GAW, O.A.W. inv.nr. 415.
42. LUCASSEN, *Naar de kusten van de Noordzee*, 98, 99.
43. BRUEKERS, "Teuten, schepers en blekers", 57.
44. LUCASSEN, *Naar de kusten van de Noordzee*, 98, 99.
45. KURTZ, G.H., *Beknopte geschiedenis van Haarlem*. Haarlem, 1942, 2e druk, 23.
46. REGTDOORZEE GREUP-ROLDANUS, S.C., *Geschiedenis der Haarlemmer blekerijen*. 's-Gravenhage, 1936, 45.

47. GAW, O.R.W. dossier van het proces van M. Boonen tegen F. Joukens in 1695.
48. REGTDOORZEE, *Geschiedenis der Haarlemmer blekerijen*, 154.
49. REGTDOORZEE, *Geschiedenis der Haarlemmer blekerijen*, 25, 26.
50. PHILIPS e.a., *Geschiedenis van de landbouw in Limburg*, 56.
51. GAW, O.A.W. *inv.nrs.* 586, 2486-2493.
52. KURTZ, *Beknopte geschiedenis van Haarlem*, 36.
53. LUCASSEN, *Naar de kusten van de Noordzee*, 106-109, 286.
54. LUCASSEN, *Naar de kusten van de Noordzee*, 294, 302.
55. REGTDOORZEE, *Geschiedenis der Haarlemmer blekerijen*, 151, 152.
56. HENKENS, J., "Het hofje van Willem van Heijthuijsen te Weert en zijn Stichter", in: *De Maasgouw*, deel 73, 77 (1958) 75-78.
57. KURTZ, *Beknopte geschiedenis van Haarlem*, 29; GROOT, J.C. (red.), *Encyclopedie voor het Christendom. Katholieke Deel*. Brussel, 1956, 418.
58. Gemeentearchief Haarlem (GAH), Archief Stad Haarlem (A.S.H.) inv.nr. 0.200, 0.201.
59. DIJCK, L.G. van, "Haarlemse Brabanders" (Huwelijken voor Geref. Kerk 1580-1750, Huwelijken voor schepenen 1627-1810), in: *De Brabantse Leeuw* 15(1966) 21-23, 46-48, 77-80, 109-112, 127-128, 140-144, 159-160, 172-175, 190-192. *De Brabantse Leeuw* 16(1967) 14-16, 30-32, 46-48, 93-96, 108-111, 127-128, 141-144, 158-160, 172-174, 190-192. *De Brabantse Leeuw* 17(1968) 29-31, 61-64, 93-95, 189-192. *De Brabantse Leeuw* 18(1969) 61-64, 154-160.
60. DIJCK, van, "Haarlemse Brabanders", in: *De Brabantse Leeuw* 15(1966) 21-22.
61. HEEREN, J.J.M., "Trek van Helmond naar Haarlem", in: *De Brabantse Leeuw* 3(1954) 122-124.
62. Gegevens ontleend aan GAW, Collectie Doop-, Trouw- en Begraafboeken inv.nr. 1015 (1682-1721) en inv.nr. 1026 (1722-1779).
63. De nummers in de kolom 'vindplaats' verwijzen naar de folionummers van de registers van de personen die zijn toegelaten door het stadsbestuur van Haarlem: GAH, A.S.H. inv.nrs. 0.200, 0.201. Bij echtparen kwam een enkele maal de vrouw wel en de man niet uit Weert. In de kolom 'buurt' wordt niet alleen de straatnaam maar ook de omgeving veelal bedoeld.
64. Gegevens ontleend aan GAH, Oud-rechterlijk archief Haarlem, inv.nrs. 96.4, 96.5 (schepentrouwboeken van respectievelijk 15 sept. 1709 - 28 oktober 1731 en 4 nov. 1731 - 27 nov. 1774). j.m. = jonge man (ongehuwde man), j.d. = jonge dochter (ongehuwde vrouw), wde = weduwe, wdr = weduwnaar.